

Jälkisosialistinen Viipuri: ikkuna pysyvyyden ja muutoksen olemukseen

RIITTA KOSONEN

Talushistoria, Helsingin kauppakorkeakoulu

Entisille asukkailleen Viipuri edustaa henkilökohtaista kokemusta toista maailmansotaa edeltäneestä jokapäiväisestä elämästä. Muille suomalaisille Viipurin pitkä ja värikäs historia pursuaa tarinoita, joiden kautta voi halutessaan peilata suomalaisen talouselämän, kulttuurin ja politiikan kehitystä. Yleisten arkipäivää kuvaavien tarinoiden takaa hahmottuu myös laajempia ja abstraktimpia ilmiöitä. Kaupungin historia ja nykypäivä avaavat ikkunan paikallisen talousjärjestelmän nousuun ja taantumaan, sekä uuteen käynnistysyritykseen. Menneisyys antaa mahdollisuuden verrata toista maailmansotaa edeltänyttä paikallisiin voimavaroihin ja paikallistunteeseen perustunutta talouskehitystä, sodanjälkeistä yleisliittolaiseen ajatteluun nojautunutta paikallistaloutta sekä nykypäivää, jossa kaupunki etsii taloudellista linjaansa. Vertailu osoittaa, että sekä toista maailmansotaa edeltänyt Viipuri että sodanjälkeinen Neuvosto-Viipuri olivat kehityseroistaan huolimatta omalla tavallaan vakiintuneita kokonaisuuksia, joissa paikalliset yritykset kytkeytyivät toimintaympäristöönsä johdonmukaisella tavalla (Kosonen 1996, 1997). Viipurin molemmissa aikaisemmissa kehitysvaiheissa on tunnistettavissa tietty tapa toimia ja ajatella, tietty kollektiivinen logiikka, jonka paikalliset yritykset omaksuivat ja jota ne pyrkivät ylläpitämään ulkopuolisista muutospainesta huolimatta. Tämän päivän Viipuri puolestaan kertoo romahduksen jälkeisen paikallistalouden vaikeudesta löytää omaa linjaansa. Viime kädessä Viipuri kertoo paikallisen talouselämän pysyvyydestä ja suuresta muutoksesta.

Vakauden kausista epävakauteen

Toista maailmansotaa edeltänyt Viipuri rakentui keskiajalta lähtien muutosten ristipaineessa itseään ylläpitäväksi talousyhteisöksi, jolla oli kyky houkuttaa yrittäjiä ja työvoimaa sekä sitoa ulkopuolelta tullut pääoma paikalliseksi voimavaraksi. Weckroothit, Laubet, Hackmannit, Starckjohannit ja Lallukat edustavat vuosisatojen saatossa Viipuriin asettuneita sukuja, jotka halusivat kehittää kaupungin taloudellista, sosiaalista ja kulttuurista toimintaympäristöä pitkäjänteisesti ja kokonaisvaltaisesti. Suvut tukivat kullekin aikakaudelle ominaisia hankkeita aina köyhäinhoitoa, kanavan rakennusta, ammatillista koulutusta ja lukusali- ja teatteritoimintaa myöten. Vähitellen Viipurista kehittyi oman toimintalogiikkansa ylläpitämä talousyhteisö, joka kykeni vastustamaan ulkopuolelta saneltuja muutosvaatimuksia sekä kehittämään ratkaisumekanismeja ongelmatilanteisiin. Vuosisatojen lukuisten rajanmuutosten sävyttämässä epävakaisessa poliittisissa oloissa tällainen ominaisuus oli ratkaisevan tärkeä paikallisen jatkuvuuden-takaamiseksi. Yrittäjiä yhdistäneet seurat, kuten Teollisuuden ja Liikkeenharjoittajain Seura Pamaus, Torkkelin kiltä sekä näitä edeltäneet keskiaikaiset ammattikillat ja liikemiesten kerhot toimivat osaltaan paikallisen toimintalogiikan tunnusmerkkeinä ja edunvalvojina. Paikallinen sitkeys tuotti tulosta, mitä osoitti esimerkiksi Viipurin nousu Pohjolan suurimmaksi tervahoviksi 1600-luvulla, Suomen toiseksi suurimmaksi kaupungiksi 1900-luvulla ja Euroopan suurimmaksi sahatavaran vientisatamaksi.

Neuvosto-Viipurilla oli erilaiset, mutta aivan yhtä itsepintaiset kasvot. Siellä paikallisten resurssien -kuten kaupungin merellisen sijainnin, Suomen läheisyyden tarjoamien rajamarkkinoiden sekä pohjoisen havumetsähyödykkeen luonnonrikkauksien -hyödyntäminen sai väistyä kommunistisen puolueen ideoiden talousajattelun tieltä. Puolue oli valjastanut käsikassarakseen joukon valtiollisia ministeriöitä ja komiteoita, jotka puolestaan käskyttivät aluetason suunnitteluorganisaatioita (Sutela 1983; Nove 1986). Valtion suunnittelukoneisto laati yrityksille kausittaiset tuotantosuunnitelmat sekä jakoi niiden toteuttamiseen tarvittavat tuotantopanokset. Hännänhuippuna hierarkiassa olivat suunnitelman toteuttajat, paikalliset yritykset, joiden toiminnan oikeellisuutta valvoivat tuotantolaitoksiin sijoitetut puolueen virkamiehet.

Paikallisen kehityksen kannalta toimintamalli oli kestävä, mikä Viipurissa näkyi muun muassa rakennuskannan vääjäämättömänä rappeutumisena, väkiluvun kasvun hidastumisena (perestroikan alkaessa likimain sama kuin vuonna 1939) sekä kauppojen suppeana tavaravalikoimana. Taantumuksellisuudesta huolimatta järjestelmä oli erittäin kestävä, niitä osoitti sosialismin lieveilmiöiden korjaamiseksi laadittujen 1950- ja 1970-luvun talousuudistusten kaatuminen käytännön toimeenpanoon paikallisissa yrityksissä (Fedorenko 1995; Strashuk 1995). Viipurilaiset yritysjohtajat olivat sosialismin vuosikymmeninä jo sopeuttaneet ja vakiinnuttaneet johtajaprofiilinsa vallitsevaan systeemiin. He viittasivat uudistuksille kintaalla samoin kuin virkaveljensä muuallakin Neuvostoliitossa.

Toista maailmansotaa edeltäneen ja sen jälkeisen Viipurin vertailu herättääkin ajatuksen ihmisten ja yritysten taipumuksesta vakiinnuttaa toimintansa vallitseviin puitteisiin, olivatpa ne paikallisen kehityksen kannalta kuinka edistyksellisiä tai tuhoisia tahansa. Lisäksi näyttää siltä, että yritykset pyrkivät ylläpitämään omaksumiaan toimintatapoja sekä tarvittaessa vastustamaan muutosehdotuksia. Tämän päivän Viipuri sen sijaan on sekava yhdistelmä voimiaan mitteleviä yrityksiä, konkurssien jäljelle jättämiä työttömiä, kadulle joutuneita työttömien vanhempiansa hylkäämiä lapsia, yksityistämisprosessissa työntekijästä omistajaksi muuttuneita työläisiä sekä taloudellisten ja sosiaalisten haasteiden välissä rooliaan etsivää paikallishallintoa. Kaupungin historiaa vasten tämän päivän tilanteessa on silmiinpistävää paikallisen talousjärjestelmän vakiintumattomuus. Jälkisosialistisen Viipurin ongelmia onkin kiinnostavaa tarkastella vakiintuneen paikallistalouden ja sen purkautumisen näkökulmasta. Nykyisen muutoskauden ymmärtämiseksi pitää siis tutustua perinpohjaisesti Neuvosto-Viipuriin, jonka rakenteen perestroikan käynnistämä kehitys rikkoi.

Neuvosto-Viipurin »pyhä kolminaisuus«

Neuvosto-Viipurissa toimineita yrityksiä säädelleet suhteet valtioon, toisiin yrityksiin ja työvoimaan vakiintuivat keskusjohtoisen talousjärjestelmän muotoilemaksi kokonaisuudeksi. Viipuri teollistettiin voimakkaimmin 1950- ja 1960-luvuilla, jolloin oli tärkeää asuttaa ja »neuvostoliittolaistaa» sodassa vallatut alueet. Tämän jälkeen talouselämä kehittyi hitaasti ja viipurilaisyriykset keskittyivät toteuttamaan ministeriöiden ja leningradilaisten tuotantoyhtymien antamia tavoitteita (Vasilev & Zakatilov 1975: 97). Paikallinen lehti *Vyborgskij Kommunist* (ent. *Bol'shevik*) osallistui keskeisten tavoitteiden edistämiseen julkaisemalla säännöllisesti raportteja tuotantosuunnitelmien toteutumisprosentista. Yritysten asenne kiteytyi neuvostoliittolaisen *Krokodil*-humorilehden pilakuvassa, jossa yritys toteuttaa naujojen tuhannen kilon tuotantosuunnitelman valmistamalla yhden tonnin painoisen jättiläisnaulan. Myös Viipurissa sijaitsevien vähittäismyymälöiden tavoitteet oli määritelty etukäteen kauppojen lukumäärää, tuotevalikoimaa ja asiakaskuntaa myöten. Runsaan 80 päivittäistavarakaupan tarjonta osoittautui kuitenkin riittämättömäksi tyydyttämään lähes 80 000 asiakkaan tarpeet, etenkin kun valikoimaa rajoitti neuvostoteollisuuden panostus raskaaseen teollisuuteen kulutustavaratuotannon kustannuksella. Neuvostoliittolainen kuluttaja ratkaisi puutetalouden ongelmat omalta kohdaltaan rakentamalla sosiaalisen tuttavaverkon (nk. *blat*-järjestelmä), jossa vaihdettiin tietoa, tavaroita ja palveluita (esim. Sherbakova 1995). Viipurissa pulataloutta paikkasi myös rajarikollisuuteen liittyvä mustan pörssin kauppa (Relander 1992).

Keskitetyn järjestelmän mukaisesti neuvostoyritysten tuotannolle määriteltiin etukäteen myös käytettävät tuotantopanokset sekä tuotteen loppukäyttäjät. Suunnitelmia ei rakennettu ensisijaisesti paikallisten resurssien varaan, vaan yleisliittolaisten tarpeiden tyydyttämiseksi. Näin ollen paikallisilla yrityksillä ei ollut tarvetta - eikä oikeastaan edes mahdollisuutta - kehittää laadullista tulostaan investoimalla esimerkiksi työvoiman koulutukseen, kuljetusedellytysten parantamiseen, tuotekehittelyyn tai jatkojalostukseen. Viipurissa tämä näkyi konkreettisesti sotaa edeltäneen infrastruktuurin käyttötarkoituksen muuttumisena (Neuvonen 1994: 70). Esimerkiksi entinen kauppa- ja merenkulkukoulu muutettiin palvelemaan rajavartijoita ja Viipurin ulkosatama (Uuras, nyk. Vysotsk) otettiin käyttöön vasta 1980-luvulla.

Teollisuuden tarpeiden keskitetty etukäteissuunnittelu osoittautui valtavassa valtakunnassa kuitenkin käytännössä epätarkaksi. Ongelmat kasaantuivat toteuttavan portaan, eli yritysten, harteille. *Vyborgskij Kommunist* -lehdessä keskusjohtoisen suunnittelun aukot näkyivät tuotantosuunnitelmien ääressä ponnistelevien viipurilaisyritysten kirjoituksina raaka-aineiden ja muiden tuotantopanosten riittämättömyydestä. Yritykset ratkaisivat resurssiongelman harjoittamalla keskenään tilastoissa näkymätöntä

vaihtokauppaa, perustamalla laitonta nurkkapajatuotantoa sekä palkkaamalla puuttuvien tuotantopanosten hankintaan erityisiä puolivirallisia *tolkach*-diilereitä (Fedorenko 1995; Strashuk 1995).

Yritysten kytkökset viipurilaiseen yhteisöön kehittyivät uudenlaisen ajattelun mukaan. Toisaalta kytkökset jäivät löysiksi, sillä kaupungin suurimmat yritykset, sotateollisuutta palvelevat telakka ja elektroniikkatehdas, olivat salaisia ja saivatkin paikalliselta väestöltä salaperäiset lempinimet »postilokero kymppi» ja »postilokero kaksikymmentä». Toisaalta taas koko viipurilaisten käytännön arkielämä kanavoitui paikallisten yritysten kautta. Suunnitelmataloudessa vakiintuneen käytännön mukaisesti nämä ylläpitivät paikallista infrastruktuuria, kuten asuntoja, kulttuuritaloja, urheilukenttiä, lastentarhoja ja pioneerijärjestöjen leirejä. Viipurissa elektroniikkatehtaan työläisten asuntolana toimi entinen Lallukan toimitalo, telakka puolestaan piti yllä entisen kansakoulun tiloihin rakennettua Kulttuuripalatsia sekä Avangardstadioniksi uudelleen nimettyä keskusurheilukenttää. Paikallisen yhteisön näkökulmasta neuvostotalouden toimintaidea hahmottuukin eräänlaiseksi »pyhäksi kolminaisuudeksi», jossa ministeriöiden käskyvallassa toimivat yritykset tyydyttävät paikallisyhteisön arkipäivän tarpeet ministeriöiden suunnitelmien mukaisesti. Viipurin paikallistaloudesta muodostui siten toisen maailmansodan jälkeen kokonaisuus, jossa yritysten yhteiskuntasuhteet valtion elimiin, muihin yrityksiin sekä paikalliseen työvoimaan vakiintuivat noudattamaan tiettyä kaavaa. Sen ylläpitämiseksi järjestystä uhkaavia häiriötekijöitä - kuten resurssipulaa - vastaan kehitettiin paikallisia ratkaisumekanismeja. Näin paikallistaloudet paradoksinomaisesti pitivät yllä oman kehityksensä kannalta tehotonta ja epäedullista keskusjohtoista talousjärjestelmää paikkaamalla siinä ilmenneitä puutteita.

»Kolminaisuuden» purkautuminen Viipurissa

Perestroika käynnisti kehityksen, jossa yrityksen, valtion ja työvoiman välille rakentunut »pyhä kolminaisuus» purkautuu ulkopuolisen lainsäädännöllisen šokin pakottamana. Kommunistisen puolueen hajoaminen ja yritysten yksityistäminen ovat pureutuneet niin syvälle paikallistalouden toimintalogiikkaan, että Viipurin on ollut pakko muuttua. »Pyhän kolminaisuuden» hajotessa osa yrityksen yhteiskuntasuhteiden peruspiirteistä on tuhoutunut perusteellisesti, mutta osa on jäänyt jossain määrin eloon. Jäänteet jarruttavat ja vääristävät uusien elementtien toimintaa, mutta toisaalta saattavat pitkällä tähtäyksellä edistää paikallistalouden sopeutumista muutokseen.

Yksityistämisen myötä moni yritysten valtio- ja työvoimasuhteille tyypillinen piirre on tuhoutunut täysin. Yritykset eivät enää rakenna toimintaansa valtiolta saamiensa tehtävien ja voimavarojen, vaan toiminnan voitollisuuden varaan. Tämä on polarisoinut viipurilaista yhteiskuntaa, mikä näkyy toisaalta kasvavana työttömyytenä ja toisaalta jäljelle jääneen kilpailukykyisemmän työvoiman uutena roolina yritysten osakkeenomistajina. Polarisoitumista on vahvistanut yritysten irrottautuminen kaupungin sosiaalisen infrastruktuurin ylläpidosta. Vanhan yrityskulttuurin jäänteet näkyvät kuitenkin yhä yksityistettyjen yritysten pyrkiessä turvaamaan totuttuja sosiaalisia etuja edes omille työntekijöilleen. Tähän on kärjistynyt monen viipurilais-länsimaalaisen yhteisyrityksen yhteisymmärrys (Narinen 1995). Yrityskulttuurin hidas muutos voi sosiaalisen kriisin hillitsijänä kuitenkin edistää muutosta pitkällä tähtäyksellä.

Yritysten väliset yhteistyösuhteet ovat muuttuneet yksityistämisen edetessä sekä sotateollisuuden konversion kaadettua yrityksiä ympäri entistä Neuvostoliittoa. Viipurissa asiakkaiden menetyksistä kaatoi vähitellen kaupungin toiseksi suurimman työllistäjän, elektroniikkatehtaan. Sen elinvoimaisimmat toiminnot ja lahjakkaimmat työntekijät ovat siirtyneet suomalais-viipurilaisen Finnskor-kenkätehtaan sivutoiminnoksi tuottamaan sähkökomponentteja autoihin. Finnskor syntyi, kun suomalainen Reka-konsemi osti leningradilaisen Skorohod-kenkäyhtymän Viipurin tuotantoyksikön avaintoiminnot. Tehtaan paikallinen johtaja Vladimir Nikolaevich Kurennoi ja tehtaasta osan omistavat työntekijät ovat motivoituneita asemastaan venäläisen yksityisyrityksen pioneereina, mutta epätoivoisia maansa sekavasta tilanteesta. Vanhalle, kaatopaikalle joutuneelle pioneeriaatteelle löytyisi Kurennoin (1997) mukaan uudiskäyttöä edistyksellisenä ja uusia yrityksiä arvostavana asenteena, joka korvaisi nykyistä ajopuumaista linjattomuutta.

Uutena varteenotettavana yritysten suhteiden määrittelijänä on Viipurissakin astunut kuvaan rikollisuus, mafia. Sen juuret juontavat ainakin osittain entiseen mustaan pörssiin, valtionyritysten ripeään yksityistämiseen ja yksittäisten virkamiesten omien etujen ajamiseen. Viipurin mafialla epäillään olevan

suhteita myös nykyiseen kaupungin hallintoon, mikä näkyy esimerkiksi kaupungin hallinnoiman kauppatorin epämääräisenä järjestäytymisenä. Kaupungin hallinnossa onkin meneillään valtataistelu talousmuutosten sosiaalisista ongelmista kiinnostuneiden ja paikallisen öljy-yhtiön ympärille rakentuvan nk. »dollaripuolueen» välillä, mikä osaltaan horjuttaa yritysten toimintaympäristön vakautumista (Remeniuk 1997). Toisaalta mafia on - tahattomasti kylläkin - edistänyt yritysten välisen vuorovaikutuksen kehittymistä Viipuriin. Yritysjohtajiin kohdistuneet väkivaltaisuudet ovat synnyttäneet Viipuriin yritysten välisen turvaringin.

Yritysten vakiintunut suhde valtioon kaatui kommunistisen puolueen ylivallan romahtaessa. Kaik-kivoipaisen yleisliittolaisen keskusjohtoisuuden romuttuessa yritysten oli alettava luoda suhdettaan valtion alempien aluetasojen hallintoelimiin, kunnallis- ja paikallishallinnon organisaatioihin, jotka käytännössä itsekin etsivät rooliaan. Paikallishallinnon linjanhaku näkyy Viipurissa esimerkiksi kaksijakoisena suhtautumisena ulkomaisiin investointeihin. Toisaalta ulkomaista pääomaa houkutellaan erityis-talousaluetyyppisten järjestelyjen avulla, toisaalta kaupunkiin sijoittaneita yrityksiä rankaistetaan mitä mielikuvituksellisimmilla maksuilla. Linjan hakemista vaikeuttavat vanhan osaamisen jäänteet: vielä muutama vuosi sitten myymälöiden vapaa hinnoittelu oli eräälle kaupungin hallinnon korkealle virkamiehelle kestävä ajatus (Suraegina 1995). Yritysten ja valtion hallinnon suhteita sekoittavat Viipurissa lisäksi yritysten suhteet suomalaisiin lähialueiden kuntiin, joiden kautta mahdollisesti avautuu pääsy Euroopan unionin kehitysohjelmiin. Nykyisessä sekavassa tilanteessa on ymmärrettävää, että paikalliset yritykset tähyilevät kiinnostuneina lännen tarjoaman vakauden suuntaan.

Milloin Viipuri on taas vakaa?

Jälkisosialistinen siirtymä on ohi vasta sitten, kun Viipuriin on muodostunut toimintalinjoiltaan sel-väpiirteinen paikallistalous. Toista maailmansotaa edeltäneen suomalaisen Viipurin ja sitä seuranneen Neuvosto-Viipurin perusteella voidaan hahmottaa vakiintuneen paikallistalouden perusolemuksen elementtejä. Vakiintuminen näyttää edellyttävän riittävän pysyvää makrotaloudellista järjestelmää, johon paikalliset yritykset voivat pitkällä tähtäyksellä sopeutua. Lisäksi Neuvosto-Viipurin talouselämän sitkeys osoitti, etteivät paikalliset yritykset ensisijaisesti edellytä makrojärjestelmältä järkevyyttä paikallistalouden luonnonvarojen näkökulmasta. Riittää, että kansantalouden ideologia on linjassaan johdonmukainen ja pitkäjänteinen, jolloin yritykset voivat sopeuttaa oman toimintansa tämän mukaiseksi. Vakauden peruskriteereitä ovat lisäksi paikallistalouden kyky ja halu ylläpitää ja kehittää omaksunsa toimintatapoja. Neuvosto-Viipurin esimerkki osoitti, että vakiintuneiden käytäntöjen ylläpitäminen saattaa rakentua myös epävirallisiin, talouden harmaata sektoria kasvattaviin tapoihin ratkaista ongelmia. Järjestelmään sopeutumisen sekä omaksuttujen käytäntöjen ylläpidon ja vahvistamisen lisäksi vakaa paikallistalous pyrkii vastustamaan - usein kollektiivisesti - ulkopuolisia muutosvaatimuksia.

Jälkisosialistinen Viipuri on nyt käymistilassa. Sen tunnusmerkiksi voidaan nostaa kansantaloudellinen epävakaisuus, joka estää vakiintuneiden valtasuhteiden muodostumisen. Paikallistaloudelta puuttuu näin ollen makrokehikko, johon yritykset voisivat sopeuttaa toimintansa pitkällä tähtäyksellä. Yrityksen yhteiskuntasuhteet valtionhallintoon eri aluetasoilla, työvoimaan ja muihin yrityksiin eivät pääse hahmottumaan, jolloin talouselämän toimijoiden roolijakoa ei synny. Paikallisten toimintalogiikkojen kehitykseltä puuttuu kiinteä maaperä, jolloin yritykset elävät ad hoc -periaatteella ongelmatilanteesta toiseen. Ratkaisumekanismien kehittämisen sijaan paikallistalous on pysähtynyt ongelmien tunnistusvaiheeseen.

Taloustutkijalle Viipurin tapaisen paikallistalouden olemuksen ymmärtäminen on erityisen haastavaa, koska juuri paikallisyhteisö muodostaa liikeyritysten arkipäivän toimintaympäristön. Paikallisyhteisö on se alueellinen taso, joka määrää, miten kansalliset ja ylikansalliset ajatukset viime kädessä toteutuvat. Perusteisiin paneutuvan tutkimuksen avulla Viipuri saattaa antaa yrityksille tietoa ja ymmärrystä jälkisosialistisen toimintaympäristön olemuksesta, eri kehitysvaiheista sekä yritysten roolista toimintaympäristön muokkauksessa. Venäläisessä toiminnallisten alueiden järjestelmässä Viipuri tuskin pystyy kehittymään toista maailmansotaa edeltäneen historiansa kaltaiseksi alueelliseksi keskuksiksi, mutta jo pelkkä kehityksen käynnistyminen edellyttää kaupungin toimintaympäristön vakautumista ja kypsymistä. Viipurin talous on kuin leipätaikina, jossa vanhan taikinajuuren sekaan sirotellaan uudenlaisia jauhoja ja mausteita. Sen annetaan käydä, eikä kukaan oikein osaa arvioida, millainen kohonneesta taikinasta tulee.

KIRJALLISUUS

- Kosonen, Riitta (1996). Boundary, institutions, and indigenous development. The case of Vyborg. *Helsingin kauppa- ja korkeakoulun julkaisu B* 161. 188 s.
- Kosonen, Riitta (1997). From patient to active agent: an institutional analysis of the Russian border town Vyborg. *Teoksessa Amin, A. & J. Hausner (toim.): Beyond market and hierarchy. Interactive governance and social complexity*, 233-260. Edward Elgar, Cheltenham.
- Neuvonen, Petri (1994). *Viipurin historiallinen keskusta. Rakennusperinnön nykytila*. 126 s. Societas Historica Finlandiae, Helsinki.
- Nove, Alec (1986). *The Soviet economic system*. 3. p. 425 s. Unwin Hyman, Boston.
- Sutela, Pekka (1983). *Neuvostotalouden periaatteet*. WSOY, Porvoo.
- Vasilev, E. N. & N. I. Zakatilov (1975). *Vyborg*. Lenizdat, Leningrad.
- Vyborgski Kommunist* -lehden vuosikertoja vuodesta 1946.

HAASTATTELUT

- Fedorenko, Gennadi Nikolaevich (1995). Pääjohtaja, Viipurin Elektromekaaninen tehdas. Haastattelu 27.4.1995. Viipuri.
- Kurennoi, Vladimir Nikolaevich (1997). Johtaja, yhteisyritys Finnskor. Haastattelu 4.3.1997. Viipuri.
- Narinen, Juha (1993-95). Toimitusjohtaja, East-West Trade & Consulting Oy. Useita haastatteluja vuosina 1993-95.
- Relander, Olga (1992). Arkistonhoitaja, entinen viipurilainen (1960-78). Haastattelu 16.6.1992. Helsinki.
- Remeniuk, Valeri Adolfovich (1997). Viipurin alueen ulkoasiain suhteiden johtaja. Haastattelu 3.3.1997. Viipuri.
- Sherbakova, Antonina Anatolina (1993-95). Kirjastovirkailija. Useita haastatteluja Viipurissa vuosina 1993-95.
- Suraegina, Vera Vasilevna (1995). Varajohtaja; vastasi Viipurin kaupungin hallinnossa vähittäiskaupan organisoinnista ennen perestroikaa. Haastattelu 28.4.1995. Viipuri.
- Strashuk, Anatoli Martynovich (1995). Viipurin telakan ulkomaantoimintojen päällikkö. Haastattelu 27.4. 1995. Viipuri.